

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΡΓΟΔΟΤΙΚΟ ΛΟΓΟ ΠΕΡΙ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ «ΕΡΓΑΣΙΑΚΑ ΘΕΜΑΤΑ» ΣΤΙΣ ΕΤΗΣΙΕΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ, 1975-2004¹

Μανώλης Πολυχρονίδης, υπ. διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εντάσσεται στη θεματική του ερευνητικού σεμιναρίου «Η εκπροσώπηση των οργανωμένων συμφερόντων στην Ελλάδα», το οποίο συντονίζει ο καθηγητής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών Μιχάλης Σπουρδαλάκης. Στο σεμινάριο αυτό, μεταξύ άλλων, εξετάζονται οι επαγγελματικές οργανώσεις και ο ρόλος τους στο ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Στο πλαίσιο της έρευνας του σεμιναρίου είναι απαραίτητη και η εξέταση των δραστηριοτήτων και των διακηρυγμένων θέσεων του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ), της πιο σημαντικής εργοδοτικής οργάνωσης στην Ελλάδα από άποψη μεγέθους, αντιπροσωπευτικότητας και εύρους δραστηριοτήτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, από την οπτική του προβληματισμού του σεμιναρίου, κατέχει η στρατηγική του ΣΕΒ σε σχέση με τις συνδικαλιστικές απαιτήσεις των εργαζομένων. Η ύπαρξη, δηλαδή, σταθερών επιδιώξεων σε βάθος χρόνου και η χρησιμοποίηση των ανάλογων μέσων για την επίτευξή τους είναι κεντρικής σημασίας στην ανάλυση του ρόλου του ΣΕΒ στη ελληνική κοινωνία. Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να συμβάλει στην ανίχνευση αυτής της στρατηγικής, η ολοκληρωμένη παρουσίαση της οποίας όμως ξεφεύγει από τις δυνάμεις της.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος εκτίθενται η μέθοδος ανίχνευσης της στρατηγικής του ΣΕΒ και οι περιορισμοί ενός τέτοιου εγχειρήματος

---

1. Εισήγηση στο 10ο Επιστημονικό Συνέδριο του Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα *Εργασία και Πολιτική - Συνδικαλισμός και Οργάνωση Συμφερόντων στην Ελλάδα 1974-2004*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 18-21 Μαΐου 2005. Θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην κ. Κοτσάνη από το γραφείο Τύπου του ΣΕΒ για τη βοήθειά της στη συγκέντρωση του υλικού της έρευνας και στα μέλη του σεμιναρίου «Η εκπροσώπηση των οργανωμένων συμφερόντων στην Ελλάδα» για την ενθάρρυνσή τους και τα εποικοδομητικά τους σχόλια.

που σχετίζονται κυρίως με τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα. Στο δεύτερο, και μεγαλύτερο, μέρος γίνεται θεματική ανάλυση των ευρημάτων από τη μελέτη των κειμένων, ενώ στο τελευταίο μέρος προτείνονται κατευθύνσεις για περαιτέρω έρευνα και συμπεράσματα.

Μελετώντας το «λόγο» του ΣΕΒ, μεθοδολογία, πηγές και επιφυλάξεις

Για τους σκοπούς της εργασίας επέλεξα να πλησιάσω το αντικείμενο μελέτης μέσα από την προσέγγιση που αναφέρεται στην κοινωνική θεωρία ως «Ανάλυση Λόγου»². Βασική φιλοσοφική παραδοχή της προσέγγισης αυτής είναι η ιδιότητα του λόγου να συνδέει «νοούμενα» και «φαινόμενα», όπου «λόγος» είναι το σύνολο των κοινωνικών πρακτικών που εμπεριέχουν νόημα. Μέσα από τη συστηματική εξέταση των πρωτογενών κειμένων που αποτελούν τον «λόγο», ο οποίος δεν πρέπει να νοηθεί στενά μόνο ως γραπτά κείμενα, μπορούμε σταδιακά από τα φαινόμενα να κατανοήσουμε τα νοούμενα.

Ο Κύρκος Δοξιάδης προτείνει μια μεθοδολογία ανάλυσης λόγου, όπου μέσα από τέσσερις άξονες μπορούμε σταδιακά να προσεγγίσουμε τα νοούμενα³. Ο *άξονας αντικειμένων* εξετάζει τα αναφερόμενα στο κείμενο τα οποία βρίσκονται έξω από αυτό, ως αντικειμενικά. Ο *άξονας τρόπων εκφοράς* μελετά τις υλικές συνθήκες εκφοράς του κειμένου αλλά και το υποκείμενο της εκφοράς. Ο *άξονας εννοιών* προσπαθεί να επισημάνει κάποιες κεντρικές έννοιες στον εκφερόμενο λόγο. Τέλος, ο *άξονας θεματικών* προσπαθεί να αναδείξει θέματα που βρίσκονται υπό διακύβευση μέσα στο κείμενο.

Για την παρούσα εργασία ως «φαινόμενα» μπορούμε να θεωρήσουμε εκείνες τις κοινωνικές πρακτικές, μέσω των οποίων ο ΣΕΒ αρθρώνει λόγο σχετικά με τον συνδικαλισμό και ειδικότερα αναφέρεται στα «εργασιακά θέματα», δημιουργεί, δηλαδή, κείμενα που περιέχουν διακηρυγμένες θέσεις και αντιπροσωπεύουν τις αντιλήψεις του. Ως «νοούμενα» μπορούμε να θεωρήσουμε εκείνες τις έννοιες και θεματικές που συνθέτουν, στο βαθμό που υπάρχει, μια συγκροτημένη στρατηγική του ΣΕΒ προς τον συνδικαλισμό. Η επιδίωξη της εργασίας, με άλλα λόγια, είναι να ανιχνεύσει στις πρωτογενείς πηγές τις αναφορές στα εργασιακά θέματα και να εξετάσει πώς αυτές διατηρούνται ή αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου. Μέσω αυτής της μεθόδου φιλοδοξεί να συμβάλει στην ανασυγκρότηση του λόγου του ΣΕΒ προς τον συνδικαλισμό.

2. Για μια συνοπτική παρουσίαση της προσέγγισης της Ανάλυσης Λόγου στις κοινωνικές επιστήμες βλ. Howarth, David (1995), «Discourse Theory» στο Marsh, David and Gerry Stoker (eds.) (1995), *Theory and Methods in Political Science*, Macmillan Press, London, και Howarth, David (1998), «Discourse theory and political analysis», στο E. Scarborough and E. Tanenbaum (eds.), *Research Strategies in the Social Sciences*, Oxford University Press, Oxford.

3. Κύρκος Δοξιάδης, «Ανάλυση Λόγου», *Περιγραφή Μαθήματος-Οδηγός Σπουδών 1999-2000*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία, τμήμα ΠΕΔΔ, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Πριν προχωρήσουμε, είναι απαραίτητο να περιγράψουμε τα κείμενα τα οποία θα αποτελέσουν τις πηγές στις οποίες θα ανιχνευτεί ο λόγος του ΣΕΒ, αιτιολογώντας την επιλογή τους αλλά και παρουσιάζοντας τους περιορισμούς που μας επιβάλλουν.

Ο ΣΕΒ ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου (σωματείο) λειτουργεί και αρθρώνει λόγο, δηλαδή παράγει κοινωνικές πρακτικές, μέσω των θεσμοθετημένων αποφασιστικών και εκτελεστικών οργάνων του που περιγράφονται στο καταστατικό του⁴. Το ανώτερο αποφασιστικό όργανο είναι η Ετήσια Γενική Συνέλευση των μελών του (Ε.Γ.Σ.) η οποία εκλέγει ανά δύο χρόνια 20μελές Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) και Πρόεδρο. Τα μέλη του Δ.Σ. αναδεικνύουν Εκτελεστική Επιτροπή (Ε.Ε.) που συνδράμει τον Πρόεδρο της Ε.Ε. (ή τον Πρόεδρο του ΣΕΒ όταν οι δύο αυτές θέσεις ταυτίζονται στο ίδιο πρόσωπο)⁵ στην παρακολούθηση, εκτέλεση και έλεγχο των δραστηριοτήτων του Συνδέσμου.

Στη διαμόρφωση του λόγου του ΣΕΒ οι δραστηριότητες της Ε.Γ.Σ. κατέχουν κεντρική σημασία γιατί εκεί παρουσιάζονται επίσημα και αρμόδια οι θέσεις του Συνδέσμου. Την επιστημότητα και επομένως τη μεγάλη προβολή την υπογραμμίζει το γεγονός ότι στην απογευματινή ανοικτή συνεδρία, η οποία καλύπτεται εκτενώς από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στην οποία συμμετέχει μεγάλος αριθμός μελών αλλά και παραγόντων της πολιτικής ηγεσίας, παραδοσιακά υπάρχει ομιλία του εκάστοτε πρωθυπουργού και του υπουργού Οικονομικών, ενώ στην πρωινή κλειστή συνεδρία πολύ συχνά εκφωνεί λόγο ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Στην πρωινή κλειστή συνεδρία της Ε.Γ.Σ. το Δ.Σ. παρουσιάζει τον απολογισμό των δραστηριοτήτων του προηγούμενου έτους και κάνει τις προγραμματικές δηλώσεις για το νέο έτος. Στις ομιλίες αυτές, όπως επίσης και στον απογευματινό πανηγυρικό λόγο του Προέδρου του ΣΕΒ, αρθρώνεται η αντίληψη του ΣΕΒ για το τι έχει συμβεί και για το τι πρόκειται να συμβεί. Οι ομιλίες αυτές, μαζί με τις ανακοινώσεις που υπογράφει το Δ.Σ. κατά τη διάρκεια του έτους, αποτελούν την κύρια πηγή που μπορούμε να αναζητήσουμε αναφορές στα εργασιακά θέματα και μέσω ανάλυσης να ανιχνεύσουμε το λόγο του ΣΕΒ για το συνδικαλισμό.

Οι δραστηριότητες του ΣΕΒ κατά τη διάρκεια του έτους, αλλά και θέματα που αφορούν τις διεθνείς και ελληνικές οικονομικές εξελίξεις που ενδιαφέρουν τα μέλη του, αποτυπώνονται στο *Δελτίο του ΣΕΒ*, μια ενημερωτική έκδοση του Συνδέσμου,

---

4. Το ισχύον καταστατικό του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών, όπως τροποποιήθηκε το 1988, είναι προσβάσιμο στην ιστοσελίδα του συνδέσμου www.fgi.org.gr. Ο ΣΕΒ άλλαξε την ονομασία του από Σύνδεσμο Ελλήνων Βιομηχάνων το 1979 γιατί «[έπαυσε] να έχει ως μέλη του φυσικά πρόσωπα» (*Δελτίο του ΣΕΒ*, 406-407).

5. Μέχρι το 1988 υπήρχε μόνο η θέση του Προέδρου του ΣΕΒ. Η αλλαγή καταστατικού το 1988 προέβλεπε και θέση Προέδρου της Ε.Ε. ως αναγνώριση του ότι οι δραστηριότητες του Συνδέσμου απαιτούσαν διαχωρισμό ρόλων και εξειδίκευση. Τα τελευταία χρόνια, με την ανασυγκρότηση των διοικητικών υπηρεσιών του ΣΕΒ και την αναβάθμιση του Γενικού Διευθυντή, κατέστη εφικτό να εκλέγεται ένα πρόσωπο στις θέσεις του Προέδρου του ΣΕΒ και του Προέδρου της Ε.Ε.

μηνιαία πλέον, που διανέμεται στα μέλη του ΣΕΒ⁶. Κάθε χρόνο, στο τεύχος Μαΐου, υπάρχει ειδικό αφιέρωμα στις εργασίες της Ε.Γ.Σ.⁷ Η έκταση του αφιερώματος ποικίλλει και περιλαμβάνει μια συνοπτική επισκόπηση των εργασιών και τις ομιλίες που εκφωνήθηκαν στις δύο συνεδριάσεις. Συνήθως παρατίθενται συνοπτικά οι ομιλίες από την πρωινή συνεδρίαση και αυτούσιες από την απογευματινή.

Στην παρούσα εργασία επέλεξα να μελετήσω τα *Δελτία* που αναφέρονται στις Ε.Γ.Σ. από το 1971 έως και το 2004 και να εξετάσω κυρίως τους απολογιστικούς λόγους από τις πρωινές συνεδρίες⁸. Το χρονικό πλαίσιο της Μεταπολίτευσης αποτελεί μια διακριτή χρονική ιστορική περίοδο στη σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία και ανταποκρίνεται στη θεματική του παρόντος συνεδρίου. Η συνεξέταση μερικών χρόνων από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 έγινε για έλεγχο της αυτοτέλειας της περιόδου.

Η επιλογή μελέτης των *Δελτίων του ΣΕΒ* εύλογα δημιουργεί επιφυλάξεις ακρίβειας, πληρότητας και βαρύτητας για τις αναφορές που χρησιμοποιήθηκαν στην άντληση συμπερασμάτων. Επιφύλαξη ακρίβειας, γιατί σε πολλές περιπτώσεις οι λόγοι δεν παρατίθενται αυτούσιοι αλλά συνοπτικά και έτσι είναι πιθανό στην επιμέλεια των κειμένων να έχουν γίνει αλλαγές από την αρχική μορφή της ομιλίας. Επιφύλαξη πληρότητας, γιατί υπάρχουν αναφορές σε εργασιακά θέματα και σε άλλες ομιλίες στις Ε.Γ.Σ. αλλά και σε πολλά άλλα κείμενα τόσο των *Δελτίων του ΣΕΒ* τόσο και άλλων εκδόσεών του. Τέλος, επιφύλαξη βαρύτητας, γιατί μπορεί να θεωρηθεί ότι οι ομιλίες που εκφωνούνται στις Ε.Γ.Σ., μόνο επιφανειακά μπορούν να αποκαλύψουν τη βαθύτερη στρατηγική του ΣΕΒ προς το συνδικαλισμό. Το περιεχόμενο της στρατηγικής δεν εκφωνείται δημόσια αλλά συζητείται σε κλειστές συνεδριάσεις. Επί πλέον ο ΣΕΒ δραστηριοποιείται σε πολλούς χώρους και είναι οι πράξεις του που έχουν μεγαλύτερη σημασία από τις ομιλίες στην Ε.Γ.Σ.

Σχετικά με την πρώτη επιφύλαξη, η εκτίμησή μου είναι ότι δεν είναι πολύ σημαντική γιατί οι όποιες τυχόν αλλαγές δεν επηρεάζουν ούτε τη φρασεολογία που χρησιμοποιείται ούτε τα βασικά σημεία του περιεχομένου της αναφοράς. Ακόμα και εάν έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές, τελικά το κείμενο που εκδίδεται στο *Δελτίο* είναι αυτό που προβάλλει προς τα έξω τις θέσεις του ΣΕΒ και άρα συγκροτεί το λόγο του προς κάποιο ζήτημα και επομένως είναι αυτό που μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε.

Η επιφύλαξη της πληρότητας είναι βάσιμη. Έχει σημειωθεί από την αρχή ότι μια πλήρης αποτύπωση του λόγου του ΣΕΒ για το συνδικαλισμό ξεφεύγει από τις

6. Το *Δελτίο του ΣΕΒ* ξεκίνησε το 1961 με πρωτοβουλία του τότε προέδρου Γ.Π. Δράκου με στόχο την ενημέρωση των μελών και προβολή των επίσημων θέσεων του ΣΕΒ στην κοινωνία.

7. Στο παράρτημα 1 παρατίθεται ένας πίνακας με τα τεύχη των *Δελτίων του ΣΕΒ* τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές στην παρούσα εργασία. Από το 1985 το τεύχος Μαΐου αποτελεί αποκλειστικό αφιέρωμα στις εργασίες της αντίστοιχης Ε.Γ.Σ.

8. Στο παράρτημα 2 παρατίθεται πίνακας με τα κείμενα των *Δελτίων του ΣΕΒ*, που περιέχουν τις κύριες αναφορές στα εργασιακά θέματα.

δυνάμεις μου στις τωρινές συνθήκες και ότι η παρούσα εργασία στοχεύει μόνο να συμβάλει προς αυτή την κατεύθυνση. Πάντως, στα *Δελτία του ΣΕΒ* που μελετήθηκαν οι άλλες αναφορές στα εργασιακά θέματα ήταν λίγες, σύντομες και ουσιαστικά αναπαρήγαγαν τα σημεία που βρίσκονται συνοπτικά στις βασικές αναφορές.

Η επιφύλαξη της βαρύτητας έχει δύο διαστάσεις στην κριτική της. Η δεύτερη διάσταση, ότι, δηλαδή, οι ομιλίες δεν μπορούν να συγκριθούν με τη βαρύτητα των πράξεων του ΣΕΒ μάλλον εντάσσεται στην επιφύλαξη της πληρότητας. Οι πράξεις του ΣΕΒ, όπως π.χ. η διαπραγμάτευση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, είναι κοινωνικές πρακτικές που εμπεριέχουν νόημα και επομένως μπορούν να θεωρηθούν μέρος του λόγου του προς το συνδικαλισμό και ως τέτοιες πρέπει να συνεξεταστούν για μια πληρέστερη εικόνα. Κάτι τέτοιο ξεφεύγει από τις δυνάμεις της παρούσας εργασίας η οποία έχει ανιχνευτικό χαρακτήρα.

Η πρώτη διάσταση της επιφύλαξης περί βαρύτητας ουσιαστικά αμφισβητεί την ίδια τη μεθοδολογία της ανάλυσης λόγου, γιατί θεωρεί ότι οι ομιλίες στην Ε.Γ.Σ. είναι μόνο λόγια σε μια κοινωνική εκδήλωση άνευ σημασίας, τα οποία δεν περιέχουν αποκαλυπτικά στοιχεία για τη στρατηγική του ΣΕΒ. Στην κριτική αυτή μπορούν να απαντήσουν καλύτερα τα ευρήματα της ίδιας της ανάλυσης. Πάντως, η άρνηση της σημασίας των κοινωνικών φαινομένων και η αναζήτηση κρυφών διεργασιών αποσυνδεδεμένων από τα κοινωνικά φαινόμενα ταιριάζει περισσότερο στη συνωμοσιολογία και καθόλου στην κοινωνική επιστήμη.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα - υποκείμενο εκφοράς

Στις Ε.Γ.Σ. η πρωινή κλειστή συνεδρία αποσκοπεί στην παρουσίαση του απολογισμού της διοίκησης για το προηγούμενο έτος και των προγραμματικών δηλώσεων της για το επόμενο. Στην περίοδο που μελετάμε ο απολογισμός γίνεται με δυο τρόπους. Είτε εκφωνείται θεματικά από μέλη του Δ.Σ. που έχουν αναλάβει από μια ενότητα και τα οποία με σύντομες εισηγήσεις περιγράφουν τις εξελίξεις στον τομέα ευθύνης τους, είτε εκφωνείται από ένα άτομο, και συγκεκριμένα τον Αντιπρόεδρο τη δεκαετία του 1970 και τον Γεν. Διευθυντή από το 2004. Οι προγραμματικές δηλώσεις πάντα εκφωνούνται από τον Πρόεδρο του ΣΕΒ στην απογευματινή ανοικτή συνεδρία και, όταν υπάρχουν εκλογές, με ένα ανάλογο κείμενο στην πρωινή κλειστή συνεδρία. Τα τελευταία χρόνια, πριν από την Ε.Γ.Σ. διανέμεται στα μέλη του ΣΕΒ και ειδική απολογιστική έκδοση⁹ που περιέχει θεματικά τις δράσεις του Συνδέσμου και τις προγραμματικές θέσεις του για μια σειρά από ζητήματα.

Είναι κυρίως στις απολογιστικές ομιλίες που αναζητήθηκαν αναφορές στα εργασιακά θέματα, δηλαδή άμεσες ή έμμεσες αναφορές στις θέσεις ή στην οπτική του ΣΕΒ σε σχέση με τους εργαζομένους και τα συνδικαλιστικά τους όργανα. Σε όλη

---

9. Τα απολογιστικά κείμενα για το 2003 και 2004 είναι προσβάσιμα στο Διαδίκτυο, στην ιστοσελίδα του ΣΕΒ, www.fgi.org.gr.

τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και του 1990 και μέχρι το 2004 τον απολογισμό για τα εργασιακά θέματα είχε αναλάβει ο κ. Ν. Αναλυτής.

Η παρουσία του ίδιου προσώπου σε σχεδόν όλες τις κύριες αναφορές στα εργασιακά θέματα στη διάρκεια που εξετάζουμε είναι ιδιαίτερα χρήσιμη από την πλευρά της ανάλυσης. Αυτό, διότι εύλογα μπορούμε να υποθέσουμε ότι η επιρροή του προσωπικού παράγοντα υπήρξε σταθερή. Επομένως, οι όποιες αλλαγές του περιεχομένου των αναφορών και της έμφασης που αποδίδεται σε αυτές μπορεί να αναζητηθεί σε παράγοντες εξωτερικούς προς το υποκείμενο της εκφοράς, παράγοντες όπως το γενικότερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο και οι οικονομικές συγκυρίες.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα - τίτλοι

Μελετώντας τους τίτλους των αναφορών¹⁰ παρατηρούμε διαφορές στους όρους που χρησιμοποιούνται με την πάροδο των χρόνων. Οι διαφορές αυτές είναι μικρές, αλλά έχουν τη σημασία τους, ειδικά εάν τοποθετηθούν σε ένα ευρύτερο ερμηνευτικό πλαίσιο.

Στη δεκαετία του 1970 οι τίτλοι αναφέρονται σε «εργατικά» ζητήματα τα οποία «ρυθμίζονται» ή «αντιμετωπίζονται»: «Η ρύθμιση εργατικών διαφορών» (1971), «Ρύθμιση εργατικών ζητημάτων» (1972), «Η αντιμετώπιση εργατικών ζητημάτων» (1974), «Η ρύθμιση του θέματος των αμοιβών» (1976), «Η ρύθμιση των εργατικών θεμάτων» (1978). Οι παραπάνω τίτλοι αντανάκλουν μια προσέγγιση αντιπαράθεσης προς τις εργατικές διεκδικήσεις, διεκδικήσεις που επιδιώκονται να ρυθμιστούν «από τα πάνω» με μια σειρά από νομοσχέδια που πυροδοτούν μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις. Η αντίληψη έντονης αντίθεσης συμφερόντων τονίζεται από την επιλογή του όρου «εργατικά» που προσωποποιεί την «αντίπαλη πλευρά».

Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980, ο όρος «εργατικά θέματα» αντικαθίσταται με τους όρους «εργασιακά» (1980, 1981) και «εργασιακές σχέσεις» (1983, 1984, 1985). Η αντικατάσταση αυτή, η οποία γίνεται σε κλίμα έντονης κοινωνικής αναταραχής και σημαντικών πολιτικών αλλαγών και συμπίπτει χρονικά με την πρώτη παρουσία του Ν. Αναλυτή, αντανάκλα μια επιλογή «ριξίματος των τόνων». Ο όρος «εργασιακά» αποπροσωποποιεί το πεδίο αναφοράς, χωρίς όμως να αποκρύπτει το δυναμισμό που περιέχει.

Αποκαλυπτικό του δυναμικού κλίματος που επικρατούσε τότε είναι ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στο *Δελτίο του ΣΕΒ* 460, τεύχος το οποίο καλύπτει την Ε.Γ.Σ. του 1984. Το άρθρο αναφέρεται στις σχέσεις με τους εργαζομένους και τιτλοφορείται «Η καλλιέργεια κλίματος αντιπαραθέσεως εργαζομένων - επιχειρηματικού κόσμου δεν ωφελεί την οικονομία»¹¹. Στο άρθρο αυτό διεκδικείται η αναγνώριση της συμβο-

10. Βλ. παράρτημα 2, «Τίτλοι κύριων αναφορών σε εργασιακά θέματα στις εργασίες των Ετησίων Γενικών Συνελεύσεων των Μελών του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών (1971-2004)».

11. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 460, Μάιος 1984, σελ. 4.

λής της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας στην εντυπωσιακή οικονομική πρόοδο της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια και τονίζεται το αστήριχτο και «αποπροσανατολιστικό» της «συνθηματολογίας» που εκτοξεύτηκε εναντίον του βιομηχανικού κόσμου.

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και έως τις αρχές του 1990 ο όρος «εργασιακά» διατηρείται, αλλά προστίθεται και ο όρος «κοινωνικές εξελίξεις»: «εργασιακά θέματα και κοινωνικές εξελίξεις» (1986), «εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις» (1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992). Η προσθήκη της κοινωνικής διάστασης είναι ένα ακόμα βήμα απομάκρυνσης από το πεδίο των εργατικών θεμάτων. Παράλληλα η αναφορά στα εργασιακά θέματα εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς, που είναι σύμφωνο με τη σταθεροποίηση του οικονομικού και πολιτικού κλίματος και την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Η σταθερότητα στον τίτλο αντανακλά και το ότι ο κ. Ν. Αναλυτής στην Ε.Γ.Σ. του 1988, όπου και έγιναν σημαντικές αλλαγές στον ΣΕΒ με την υιοθέτηση νέου καταστατικού, αναλαμβάνει τη θέση Αντιπροέδρου, «Υπεύθυνου για τα Κοινωνικά και Εργασιακά Θέματα».

Ο δυναμικός όρος «εξελίξεις» αντικαθίσταται από τον πιο στατικό και ουδέτερο όρο «θέματα» μέχρι και το 2003 – «εργασιακά και κοινωνικά θέματα» (1993, 1994, 1995, 1996, 2002, 2003). Μια επί πλέον ένδειξη ότι τα εργασιακά θέματα μπαίνουν σε μια περίοδο ομαλότητας είναι ότι υπάρχουν χρονιές που απουσιάζει εντελώς τίτλος αναφοράς σε αυτά (1997, 1999, 2000, 2001). Το 1998 υπάρχει εκτεταμένη αναφορά στα εργασιακά θέματα με λόγο του κ. Αναλυτή που παρατίθεται αυτούσιος και τιτλοφορείται «Εξελίξεις και προοπτικές στις εργασιακές σχέσεις», που δίνει και το στίγμα της περιόδου.

Το 2004, πρώτη χρονιά που ο απολογισμός γίνεται από τον γεν. διευθυντή κ. Γ. Δραπανιώτη και συνοδεύεται από μια καλαίσθητη απολογιστική έκδοση, ο όρος «εργασιακά και κοινωνικά θέματα» αντικαθίσταται από έναν όρο ακόμα πιο απομακρυσμένο από το χώρο των εργατικών διεκδικήσεων. Ο τίτλος της παραγράφου στον απολογιστικό λόγο του γεν. διευθυντή κ. Γ. Δραπανιώτη στη πρωινή συνεδρία της Ε.Γ.Σ. του 2004 που αναφέρεται στα εργασιακά θέματα, μεταξύ άλλων, τιτλοφορείται «Απασχόληση και Κοινωνική Συνοχή»¹². Πιο αποκαλυπτικός είναι ο τίτλος «Παρακολούθηση των θεμάτων απασχόλησης και καλλιέργεια συνθηκών κοινωνικής συνοχής», που συμπεριλαμβάνεται στο απολογιστικό κείμενο που μοιράστηκε στα μέλη του Συνδέσμου στην Ε.Γ.Σ. του 2004 με τίτλο «Δράσεις 2003-2004»¹³.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – έκταση

Συνοδευτικό στοιχείο της ανάλυσης των τίτλων των αναφορών για τα εργασιακά θέματα είναι η έκταση των αναφορών. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 οι

12. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 614, Μάιος 2004, σελ. 6.

13. Προσβάσιμο στην ιστοσελίδα του ΣΕΒ www.fgi.org.gr.

απολογιστικές ομιλίες της πρωινής συνεδρίας σπάνια παρουσιάζονται αυτούσιες και ο χώρος που καταλαμβάνει η συνοπτική παρουσίασή τους στο *Δελτίο* είναι μικρός σε έκταση. Από το 1993 όμως και μέχρι το 2004, οι αντίστοιχες ομιλίες παρουσιάζονται αυτούσιες με μικρές ή καθόλου παρεμβάσεις και καταλαμβάνουν σημαντικά μεγαλύτερη έκταση στο *Δελτίο* από ό,τι στα προηγούμενα έτη.

Είναι ενδιαφέρον επίσης ότι από το 1993 και για ακόμα 5 χρόνια, τα «εργασιακά και κοινωνικά θέματα» που παρουσιάζει ο κ. Ν. Αναλυτής είναι ένα από τα δύο απολογιστικά θέματα που εκφωνούνται με ομιλίες στην πρωινή συνεδρία της Ε.Γ.Σ. εκτός από την απολογιστική ομιλία του Προέδρου¹⁴. Μέχρι το 1992 ο αριθμός των θεμάτων που κάλυπταν οι απολογιστικές ομιλίες κυμαίνονταν από τρία έως και πέντε. Από το 1999 επανέρχονται και άλλες θεματικές απολογιστικές ομιλίες, αλλά η ομιλία του κ. Αναλυτή γίνεται πριν από τις υπόλοιπες και έχει μεγαλύτερη έκταση. Η μεγαλύτερη έκταση της αναφοράς στα συναφή των εργασιακών θέματα, η αυτούσια παράθεση των ομιλιών του κ. Αναλυτή και η ανάδειξή τους ανάμεσα στις πιο σημαντικές σε έκταση και σειρά αντανακλούν τόσο τη μεγαλύτερη σημασία που αποδίδει ο ΣΕΒ στο αντικείμενο που πραγματεύεται ο ομιλητής, όσο και την εκτίμηση προς το πρόσωπό του.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – περιεχόμενο

Από τη μελέτη του περιεχομένου των αναφορών στα εργασιακά θέματα προκύπτει ότι ο αριθμός των στοιχείων που πραγματεύονται εκεί είναι πολύ μεγάλος. Η εξαντλητική αποτύπωσή τους είναι εκτός της στόχευσης της παρούσας εργασίας. Είναι προτιμότερη η ομαδοποιημένη πραγμάτευση των αντικειμένων που κατέχουν μεγαλύτερη βαρύτητα εξαιτίας της μεγαλύτερης συχνότητας εμφάνισής τους, της μεγαλύτερης έκτασής τους και της σημασίας που τους αποδίδεται από τη θέση και την έμφασή τους στα κείμενα. Επί πλέον, ένας σημαντικός αριθμός αντικειμένων στις αναφορές μόνο πολύ μακρινά σχετίζεται με το ζήτημα της στρατηγικής του ΣΕΒ και για λόγους οικονομίας χώρου πρέπει να παραλειφθούν.

Οι αναφορές μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες: πρώτον, αναφορές που περιγράφουν τη σχέση του ΣΕΒ με την κοινωνία και την οπτική του απέναντι στις συνδικαλιστικές απαιτήσεις στον εργασιακό χώρο· δεύτερον, αναφορές που αφορούν στις θέσεις και τα αιτήματα του ΣΕΒ προς την εκάστοτε κυβέρνηση και περιλαμβάνουν σχολιασμό κυβερνητικών πολιτικών σε σχέση με τα εργασιακά και συνήθως συνοδεύονται από συγκεκριμένες προτάσεις· και, τέλος, αναφορές που μόνο έμμεσα σχετίζονται με τα εργασιακά ζητήματα, αλλά είναι αρκετά σημαντικές. Η παρουσίασή τους ακολουθεί μια χρονολογική σειρά που αναδεικνύει ευκολότερα τα σημεία που αλλάζουν, αλλά και εκείνα που παραμένουν σταθερά. Συνοπτικά, τα

14. Το άλλο αντικείμενο που αναπτύσσεται εκτενώς είναι τα «δημοσιονομικά θέματα», ομιλία που εκφωνείται από τον κ. Κ. Κουκλέλη.

θέματα που θα παρουσιαστούν είναι η εικόνα του ΣΕΒ προς την κοινωνία, οι θέσεις του Συνδέσμου για τον κοινωνικό διάλογο, τους μισθούς και τις ώρες εργασίας, την ανεργία και την απασχόληση και, τέλος, για την ευρωπαϊκή διάσταση των εργασιακών θεμάτων.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – Η εικόνα του ΣΕΒ στην κοινωνία, 1970-1988

Ο ΣΕΒ βλέπει ως αρκετά θετικό το ρόλο του στην ελληνική κοινωνία. Χαρακτηριζόμενος από μεγάλη σταθερότητα και συστηματική συνέχεια θεωρεί ότι η συμβολή του στην οικονομική ανάπτυξη είναι ουσιαστική. Από προγραμματικούς λόγους των Προέδρων του ΣΕΒ προκύπτει ότι ο Σύνδεσμος αποτελεί «θεσμό προόδου» (1972)¹⁵, γιατί είναι «υπεύθυνος και ανιδιοτελής» (1973). Παρά το γεγονός ότι η βιομηχανία είναι «θύμα προκαταλήψεων» (1974), αποτελεί ένα σημαντικό «μοχλό προόδου» (1975) και «κύρια πηγή πλούτου» (1976), γιατί «η ιδιωτική πρωτοβουλία είναι δύναμη ευημερίας» (1982).

Αντίθετα με αυτή την εικόνα, όμως, προκύπτει ξεκάθαρα από τη μελέτη των *Δελτίων* ότι η εικόνα που θεωρεί ο ΣΕΒ ότι είχε στο παρελθόν η κοινωνία για τη βιομηχανία, την οποία εκπροσωπεί, ήταν πολύ αρνητική. Για τη δεκαετία του '70 θεωρεί ότι η σχέση του με την κοινωνία χαρακτηρίζεται από αδιαφορία και αποστασιοποίηση παρά τις φιλότιμες προσπάθειές του για το αντίθετο.

Ο Πρόεδρος του ΣΕΒ κ. Δ. Μαρινόπουλος δηλώνει στην Ε.Γ.Σ. του 1975 ότι η υπογραφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας αποτελεί επιδίωξη του Συνδέσμου, γιατί θα συμβάλει στην αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών και την εισοδηματική ενίσχυση των εργαζομένων και ότι η βιομηχανία θα αποδεχτεί καλόπιστα τις επιβαρύνσεις. Τον επόμενο χρόνο δηλώνει ότι: «Πιστεύουμε ότι ο υγιής και με ευρεία βάση συνδικαλισμός μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στην έναρξη και τη διατήρηση εποικοδομητικού διαλόγου με την εργοδοσία». Και συνεχίζει ότι ένας τέτοιος διάλογος οδηγεί στην εδραίωση της κοινωνικής ειρήνης, που «εξασφαλίζει οφέλη και επιτάχυνση στη διαδικασία της ανάπτυξης»¹⁶.

Παρά τη διακηρυγμένη θετική στάση προς τους εργαζομένους και προς την κυβέρνηση, οι προσπάθειες του ΣΕΒ δεν τελεσφορούν. Δυο χρόνια αργότερα ο νέος Πρόεδρος του ΣΕΒ κ. Δ. Κυριαζής διαπιστώνει ότι ο κοινωνικός διάλογος δεν λειτουργεί ικανοποιητικά, γιατί «υπάρχει έλλειψη ευθύνης στη διαχείριση της κοινωνικής συνοχής», δηλαδή ότι οι συνδιαλεγόμενοι δεν κατανοούν την ευθύνη τους προς το κοινωνικό σύνολο¹⁷. Τόσο εκείνη τη χρονιά όσο και την επόμενη (1979) η διαπραγμάτευση για την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.) απέτυχε και

15. Οι χρονολογίες αντιστοιχούν στα έτη της Ε.Γ.Σ. όπου εκφωνήθηκαν οι σχετικοί λόγοι των Προέδρων του ΣΕΒ. Μπορούν να αναζητηθούν με τη βοήθεια του Παραρτήματος 1.

16. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 334, 31 Μαΐου 1976, σελ. 7.

17. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 380-381, 15 Μαΐου 1978, σελ. 4.

τελικά οδηγήθηκε σε διαιτησία. Η αποτυχία υπογραφής Ε.Γ.Σ.Σ.Ε. δεν ήταν βέβαια μόνο αποτέλεσμα των διεκδικήσεων των εργαζομένων. Το 1979 ήταν μια από τις εργοδοτικές οργανώσεις που αποχώρησαν από τις διαπραγματεύσεις, ενώ την επόμενη χρονιά η διαπραγμάτευση απέτυχε γιατί η κυβέρνηση επέβαλε αυστηρή εισοδηματική πολιτική.

Η έντονη πολιτικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης από την οπτική του ΣΕΒ είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει αρνητικά τις εργασιακές σχέσεις. Είναι για αυτόν το λόγο που το 1979 χαιρετίζονται ως «σωστές και υπεύθυνες οι ρυθμίσεις των εργασιακών θεμάτων ώστε να απαλλαγούν από πολιτικοποιήσεις ... [γιατί] χρειάζεται συναίσθηση κοινής ευθύνης των κοινωνικών εταίρων απέναντι στην εθνική προκοπή»¹⁸.

Μετά τις εκλογές που έφεραν το ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, το εργασιακό κλίμα επιδεινώνεται και ο ΣΕΒ προσλαμβάνει την αντιμετώπιση από τους κοινωνικούς του εταίρους ως έντονα αρνητική και άδικη. Στο εισαγωγικό άρθρο του *Δελτίου* που καλύπτει την Ε.Γ.Σ. του 1982 και τιτλοφορείται «Είναι ακόμα καιρός»¹⁹ ο συντάκτης επικροτεί μεν το νέο νόμο για το συνδικαλισμό γιατί συμφωνεί στη μαζικοποίηση και εκδημοκρατισμό του συνδικαλισμού, αλλά εκφράζει μια σειρά από επιφυλάξεις. «[Πρώτον], δεν δημιουργεί προϋποθέσεις ειρηνικής επίλυσης..., αδιαφορεί για τη βελτίωση της παραγωγικότητας... [και] διαμορφώνει προϋποθέσεις για εισβολή κομματικοποιημένου συνδικαλιστικού ανταγωνισμού». Ως μοναδική λύση στο αδιέξοδο που διαγράφεται ο κ. Ν. Αναλυτής, σε μια από τις πρώτες του απολογιστικές ομιλίες για τα εργασιακά, δηλώνει ότι είναι «η δημιουργία και διατήρηση ουσιαστικού και υπεύθυνου διαλόγου μεταξύ των τριών κοινωνικών εταίρων»²⁰.

Στην επόμενη Ε.Γ.Σ. ο κ. Αναλυτής διαπιστώνει στην απολογιστική του ομιλία ότι «παρά τη θέλησή μας και τις συγκεκριμένες προσπάθειες, το κλίμα των εργασιακών σχέσεων δεν είναι καλό ... υπάρχει αδιαφορία για την παραγωγικότητα ... [και] έντονη κομματικοποίηση»²¹. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις εκδηλώσεις της Πρωτομαγιάς του 1984, γεγονός το οποίο αναφέραμε και παραπάνω, συνδικαλιστές των εργαζομένων εξέφρασαν πολύ αρνητικά σχόλια για τον επιχειρηματικό κόσμο. Ο κ. Ν. Αναλυτής σχολιάζει σχετικά στην ίδια ομιλία ότι «στις εκδηλώσεις της Πρωτομαγιάς κυριάρχησε επίπεδη συνθηματολογία και επιστημονική κενότητα, που οδηγούν στην ακύρωση της μεγάλης προόδου που έχει επιτευχθεί». Και μιλώντας γενικότερα για τη στάση των συνδικαλιστικών φορέων των εργαζομένων αναφέρει ότι η καλλιέργεια αντιπαράθεσης και οξύτητας είναι σκόπιμη, γιατί τα αιτήματά τους είναι «επαναφερόμενα, υπερβολικά και τυποποιημένα». Την αιτία αυτής της αναταραχής την τοποθετεί στη μεγάλη κομματικοποίηση. Έτσι υπήρξαν «πολλές καταχρηστικές

18. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 406-407, 15 Ιουνίου 1979, σελ. 6.

19. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 439, Απρίλιος-Μάιος 1982, σσ. 1-2.

20. Στο ίδιο, σελ. 11.

21. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 450, Μάιος 1983, σελ. 23.

και παράνομες απεργίες», μια κατάσταση που επιδεινώνεται με την «ταυτόχρονη αδράνεια [των αρμόδιων] κρατικών οργάνων».

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – Η εικόνα του ΣΕΒ στην κοινωνία, 1988-2004

Αυτή η συνολικά αρνητική αντιμετώπιση οδηγεί το Σύνδεσμο το 1983 στη θέσπιση «τομέα δημοσιότητας και εξωστρέφειας» με στόχο την προβολή των θέσεων του στην κοινωνία. Δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί σε ποιο βαθμό η κίνηση αυτή συνέβαλε στη σταδιακή αλλαγή του κλίματος που παρατηρείται στα κείμενα των *Δελτίων* των επόμενων ετών. Πάντως από τα τέλη της δεκαετίας του '80 ο ΣΕΒ αντιλαμβάνεται ότι τόσο η κυβέρνηση αρχικά, όσο και οι κοινωνικοί εταίροι αργότερα έχουν μια σταδιακά θετικότερη στάση απέναντί του.

Η καμπή αυτή διαπιστώνεται στην Ε.Γ.Σ. του 1988: «Στη συνέλευση αυτή πιστοποιήθηκε με τον πιο επίσημο τρόπο ότι η βιομηχανία αντιμετωπίζεται πλέον θετικά και ότι η πολιτεία είναι έτοιμη να συνεργαστεί με τους φορείς της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας για την εμπέδωση κλίματος εμπιστοσύνης»²². Τη χρονιά αυτή υπογράφηκε Ε.Γ.Σ.Σ.Ε., κάτι που επαναλήφθηκε και τις επόμενες δυο χρονιές, ενώ το 1991 υπογράφηκε διετής συμφωνία. Το τελευταίο γεγονός σχολιάζεται πολύ θετικά από τον κ. Ν. Αναλυτή με τον ακόλουθο τρόπο: «Αρχίζει, έστω και δειλά, να διαμορφώνεται στο συνδικαλιστικό χώρο μια διαφορετική άποψη που θα επιτρέψει τη δημιουργία ενός ουσιαστικού διαλόγου με στόχο τη συναίνεση»²³.

Από τα μέσα, περίπου, της δεκαετίας του '90 και μέχρι σήμερα η σχέση αυτή βελτιώνεται σημαντικά. Αυτό φαίνεται κυρίως από την υπογραφή (και τήρηση) διετών συλλογικών συμβάσεων, τη διευρυνόμενη συνεργασία με τη ΓΣΕΕ και τη συμμετοχή του ΣΕΒ στους νέους θεσμούς κοινωνικού διαλόγου, όπως η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ). Στα αντίστοιχα *Δελτία του ΣΕΒ* υπάρχει αναφορά για θετικές εξελίξεις όπως ο «γόνιμος διάλογος με στόχο την ανάπτυξη με εντυπωσιακή σύγκλιση απόψεων» (1995), η «συνέχεια κοινωνικού διαλόγου» (1997), η διαπίστωση ότι ο ρόλος του ΣΕΒ στις εργασιακές σχέσεις χαρακτηρίζεται από όλους τους κοινωνικούς εταίρους θετικός (1998) και, τελικά, ο χαρακτηρισμός ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία που εκπροσωπεί ο Σύνδεσμος αποτελεί «συνυπεύθυνο μέλος της κοινωνίας πολιτών που ευημερεί» (2002).

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – Θέσεις του ΣΕΒ για τον κοινωνικό διάλογο

Από πολύ νωρίς ο ΣΕΒ επιθυμεί τη θεσμοθέτηση της επικοινωνίας με την κυβέρνηση και τους εργαζομένους με στόχο την επιδίωξη της συναίνεσης σε μια σειρά από θέματα. Το 1976 προβάλλει το αίτημα για σύσταση Οικονομικού και Κοινωνικού Συμ-

22. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 500-501, Απρίλιος - Μάιος 1988, σελ. 1.

23. *Δελτίο ΣΕΒ*, τ. 527, Μάιος 1991, σελ. 6.

βουλίου (Ο.Κ.Σ.) με στόχο τη συναίνεση των κοινωνικών εταίρων, κάτι που υπογραμμίζεται ως απαραίτητο για το ξεπέρασμα της αρνητικής κατάστασης που έχει δημιουργηθεί στις αρχές της δεκαετίας του '80 εξαιτίας της παρατεταμένης ύφεσης, που επιδεινώνεται από τις «ασάφειες και αρνητικές πλευρές της οικονομικής πολιτικής»²⁴.

Είναι μόνο από τις πιέσεις της Ε.Ε. που τελικά ξεκινάει ο κοινωνικός διάλογος ο οποίος έχει γίνει θεσμός σε ευρωπαϊκό επίπεδο από το 1993. Ο ΣΕΒ θεωρεί προτεραιότητα τη συμμετοχή στον εθνικό διάλογο και εμπλέκεται ενεργά στις εργασίες της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ο.Κ.Ε.) όταν ξεκινάει να λειτουργεί στα μέσα της δεκαετίας του '90.

Σε σχέση με τη κυβέρνηση ο ΣΕΒ ζητάει και προτείνει κυρίως παρεμβάσεις για την ανεργία και την ευελιξία στην αγορά εργασίας. Ο διάλογος με την κυβέρνηση δεν κρίνεται πάντα ικανοποιητικός μια και «η νομοθεσία [το 2001] κάνει πιο δύσκαμπτη την αγορά εργασίας»²⁵. Όμως ο κ. Ν. Αναλυτής χαιρετίζει ως ιδιαίτερα θετικές κινήσεις τη συζήτηση πολυνομοσχεδίου του υπουργείου Εργασίας που προέβλεπε δυο νέες επιτροπές κοινωνικού διαλόγου για την απασχόληση και την κοινωνική προστασία, καθώς και το «εθνικό σχέδιο δράσης για την Απασχόληση».²⁶

Σε σχέση με τους εργαζομένους η επιλογή για διάλογο και για αναζήτηση συναινετικών λύσεων σε θέματα αρχών τονίζεται ως «ανυποχώρητη»²⁷. Ο διάλογος με τη ΓΣΕΕ θεωρείται ότι διευρύνεται και εμπλουτίζεται. Μερικά παραδείγματα της αναβαθμισμένης συνεργασίας με τη ΓΣΕΕ ήταν η σε σύμπραξη ίδρυση Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας (1994) και Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας (1994), η κοινή μελέτη για τις μακροχρόνιες δομές για συνεχή κατάρτιση (1994) και η συμφωνία απόψεων για τη διαχείριση πόρων για την επαγγελματική κατάρτιση (1994).

Στην καλύτερη προσέγγιση εργοδοτών και εργαζομένων σίγουρα βοήθησε και η επίλυση των εργασιακών διαφορών μέσω της μεσολάβησης και της εκούσιας διαιτησίας. Την ενίσχυση του θεσμού της εκούσιας διαιτησίας είχε προτείνει ο κ. Ν. Αναλυτής από το 1985 υπογραμμίζοντας ότι είναι προτιμότερη από την καταφυγή στην υποχρεωτική διαιτησία²⁸. Γι' αυτό το λόγο η δημιουργία του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας το 1993 χαιρετίστηκε ως πολύ σημαντική.

Βέβαια, δεν μπορεί να παραλειφθεί ότι παρά τη διευρυνόμενη συνεργασία με τη ΓΣΕΕ στις αρχές της δεκαετίας του 1990 υπάρχουν ακόμα τριβές σχετικά με τη διάθεση των συνδικαλιστών να προσαρμοστούν στα νέα οικονομικά δεδομένα. Ο κ. Ν. Αναλυτής στην Ε.Γ.Σ. του 1998, έπειτα από μια εκτενή ανάλυση των νέων δεδομένων στη διεθνή οικονομία, διαπιστώνει «αδυναμία της συνδικαλιστικής ηγεσίας να

24. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 450, Μάιος 1983, σελ. 23.

25. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 596, Μάιος 2001, σελ. 8.

26. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 608, Μάιος 2003, σσ. 6-7.

27. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 590, Μάιος 2000, σελ. 5.

28. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 469, Μάιος 1985, σελ. 10.

παρακολουθήσει την ουσία των οικονομικών, κοινωνικών και τεχνολογικών εξελίξεων ... [και] αντί να συνεισφέρει στη διαμόρφωση νέων εργασιακών σχέσεων, βρίσκει καταφύγιο σε ιδεολογήματα»²⁹.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – Θέσεις του ΣΕΒ για ανεργία και απασχόληση

Η ανεργία και η αύξηση της απασχόλησης είναι άλλο ένα ζήτημα που ενδιαφέρει τον ΣΕΒ διαχρονικά. Κατά τον ΣΕΒ η ανεργία οφείλεται στη γενικότερη ύφεση και την «υπέρμετρη αύξηση του κόστους εργασίας» χωρίς ταυτόχρονη αύξηση της παραγωγικότητας στη δεκαετία του 1980 και τις «δυσκαμψίες και δεσμεύσεις που υπάρχουν στην αγορά εργασίας»³⁰. Σταθερή θέση του ΣΕΒ είναι ότι το πρόβλημα αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί με μερική απασχόληση, ελαστικό χρόνο εργασίας και γενικότερη ευελιξία στην αγορά εργασίας³¹. Στην προσπάθεια αυτή είναι απαραίτητη «η συνεργασία με τους εργαζομένους» και η «αύξηση της παραγωγικότητας»³².

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 ο ΣΕΒ προτάσσει ως απαραίτητη την ύπαρξη σημαντικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της ανεργίας επαναφέροντας συνεχώς το αίτημα για ευελιξία της αγοράς εργασίας, η οποία δεν θα αποτελεί «απορρύθμιση αλλά αναρρύθμιση με στόχο την ανάπτυξη»³³. Στο πλαίσιο της αναρρύθμισης σημαντικοί αρωγοί θα είναι «η αναδιοργάνωση του ΟΑΕΔ» και το εθνικό σχέδιο δράσης για την Απασχόληση³⁴.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – Θέσεις του ΣΕΒ για μισθούς και ώρες εργασίας

Σταθερή θέση του ΣΕΒ στο θέμα των αμοιβών είναι η σύνδεσή τους με την παραγωγικότητα. Για τις επιχειρήσεις, οι οποίες καταστατικά θέλουν να διατηρήσουν το κόστος παραγωγής όσο γίνεται χαμηλότερα, η επιδίωξη αυτή είναι εύλογη. Το αίτημα όμως αυτό δεν ικανοποιείται τη δεκαετία του 1970, ενώ από τις αρχές του 1980, περίοδο μεγάλης αύξησης των τιμών εξαιτίας του δυσμενούς διεθνούς οικονομικού κλίματος, οι μισθοί προστατεύονται και από τον πληθωρισμό μέσω της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής (ΑΤΑ). Η κατάργηση της ΑΤΑ που αυξάνει το κόστος εργασίας πάνω από την αύξηση της παραγωγικότητας, γίνεται από το 1981 σταθερό αίτημα του ΣΕΒ με βασικό επιχείρημα ότι πυροδοτεί τον πληθωρισμό³⁵. Το ζητούμενο ήταν η σύνδεση ανταμοιβής και αποδοτικότητας, κάτι που η κυβερνητική εισοδηματική πολιτική δεν επέτρεψε ούτε καν να συζητηθεί μέχρι το 1988, όταν και επα-

29. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 577, σελ. 18.

30. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 490-491, Απρίλιος-Μάιος 1987, σελ. 10.

31. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 481, Μάιος 1986, σελ. 8.

32. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 539, Μάιος 1992, σελ. 11.

33. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 602, Μάιος 2002, σελ. 9.

34. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 608, Μάιος 2003, σσ. 6-7.

35. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 431, Ιούνιος 1981, σελ. 3.

νήλθε η ελεύθερη διαπραγμάτευση και τελικά επετεύχθη υπογραφή Ε.Γ.Σ.Σ.Ε.

Σε σχέση με τη μείωση του χρόνου εργασίας, σταθερό αίτημα της ΓΣΕΕ, ο ΣΕΒ είναι ανυποχώρητος. Ο κ. Ν. Αναλυτής ανέλυσε τη θέση αυτή στην Ε.Γ.Σ. του 1984 τονίζοντας ότι «η μείωση του χρόνου εργασίας, χωρίς παράλληλη αύξηση της παραγωγικότητας, θα προκαλέσει αύξηση της ανεργίας ... [εξαιτίας της περαιτέρω μείωσης] της ήδη χαμηλής ανταγωνιστικότητας των προϊόντων μας»³⁶.

Το αίτημα αυτό επανέρχεται έπειτα από μια δεκαετία με το σκεπτικό ότι θα μειωθεί η ανεργία. Ο κ. Ν. Αναλυτής θεωρεί ότι η πρόταση αυτή «είναι λαϊκισμός ... [και υποφέρει από το] σύνδρομο του πολιτικού κόστους», γιατί πολύ πιο αποτελεσματική για τη μείωση της ανεργίας θα είναι η αντιμετώπιση της παράνομης εργασίας, της εισφοροδιαφυγής και της παραοικονομίας³⁷. Η μείωση του χρόνου εργασίας σε 39 ώρες την εβδομάδα είναι κάτι που θα μπορούσε κατ' αρχήν να συζητηθεί, αλλά μόνο σε ένα πλαίσιο που θα παρέχει περισσότερη ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις³⁸.

Το ασφαλιστικό ζήτημα έχει θιχθεί από τον κ. Ν. Αναλυτή από το 1985 ο οποίος τονίζει την ανάγκη αναμόρφωσης της κοινωνικής ασφάλισης, γιατί υπάρχει πρόβλημα χρεοκοπίας³⁹. Ο ίδιος σχολίασε τη νέα νομοθεσία για το ασφαλιστικό του 1993 ότι «δεν αποτελεί τομή και δεν ήταν προϊόν διαλόγου». Μερικά χρόνια αργότερα, το 2001, απλώς διαπιστώνεται η αποτυχία διαλόγου για το ασφαλιστικό. Η πιο πρόσφατη θέση του ΣΕΒ για το ζήτημα είναι ότι αποτελεί «ένα κατ' εξοχήν αναπτυξιακό πρόβλημα» που απαιτεί ουσιαστικό κοινωνικό διάλογο με πληροφόρηση από την κυβέρνηση για το πραγματικό μέγεθος του προβλήματος⁴⁰.

Αναφορές στα εργασιακά θέματα – Η ευρωπαϊκή διάσταση

Χρειάζεται και μια μικρή αναφορά στη διεθνή και κυρίως την ευρωπαϊκή διάσταση των εργασιακών θεμάτων και των γενικότερων οικονομικών εξελίξεων που ολοένα και περισσότερο δεν μπορούν να κατανοηθούν μόνο σε εθνικό πλαίσιο. Ο ΣΕΒ από νωρίς ασχολήθηκε συστηματικά με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις και εξάλλου συμμετέχει ενεργά στην Ένωση Βιομηχανικών και Εργοδοτικών Συνδέσμων της Ευρώπης (UNICE) και από το 1962 διαθέτει αντιπροσωπεία στις Βρυξέλλες για παρακολούθηση των ευρωπαϊκών θεμάτων. Από το 1998 μόνιμος εκπρόσωπος του ΣΕΒ συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική και Οικονομική Επιτροπή (Ε.Ο.Κ.Ε.).

Στις Ε.Γ.Σ. σταθερά υπάρχουν σχόλια για τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, συνήθως ενταγμένα στις απολογιστικές ομιλίες ανά χώρο ευθύνης. Μέσα από τα Δελτία βλέ-

36. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 460, Μάιος 1984, σελ. 13.

37. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 560, Μάιος 1995, σελ. 11.

38. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 602, Μάιος 2002, σελ. 8.

39. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 469, Μάιος 1985, σελ. 10.

40. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 602, Μάιος 2002, σσ. 8-9.

που να αποτυπώνεται μια μεγάλη πορεία από την αγωνία και την ευφορία της ένταξης στην ΕΟΚ (1978-1981), στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1987) που προετοίμαζε για τη συνθήκη του Μάαστριχ για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992), στην προετοιμασία και τις προοπτικές για την ένταξη στην ΟΝΕ και στη ζώνη του ευρώ (2001).

Ο κ. Ν. Αναλυτής συνεχώς αναφέρεται στις εξελίξεις στην Ευρώπη «σχετικά με τη μεταφορά αρμοδιοτήτων για τα εργασιακά και κοινωνικά θέματα και την πρόκληση της εναρμόνισης με την υπόλοιπη Ευρώπη» (1991), το Πρωτόκολλο Κοινωνικής Πολιτικής της Ε.Ε. και το νέο θεσμό του θεσμοποιημένου κοινωνικού διαλόγου, ο οποίος πλέον (1992) γίνεται απαίτηση και σε εθνικό επίπεδο, και ξεκινάει σε ευρωπαϊκό επίπεδο (1993). Από την Ε.Ε. υπάρχουν και πολλές προτάσεις για τα εργασιακά θέματα, μεταξύ άλλων και της Λευκής Βίβλου για την ανεργία (1994), που προτείνει, μεταξύ άλλων προώθηση της ανταγωνιστικότητας και μείωση της δυσκαμψίας, υπερπροστασίας και κόστους στην αγορά εργασίας.

Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Στις Ετήσιες Γενικές Συνελεύσεις του ΣΕΒ, οι απολογιστικές κυρίως ομιλίες συγκεντρώνουν, με εύληπτο και περιεκτικό τρόπο, μια πληθώρα στοιχείων που αναφέρονται στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις της χώρας, φυσικά από την οπτική του ΣΕΒ. Η μελέτη αυτών των ομιλιών, μέσα από τα *Δελτία*, παρά τους όχι ασήμαντους περιορισμούς της, μπορεί να προσφέρει πολλά στην κοινωνική και ιστορική έρευνα. Οι ομιλίες αυτές αποτελούν πλούσιο πεδίο έρευνας για την πληρέστερη κατανόηση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ιστορίας, χωρίς να απουσιάζουν και πολλές αναφορές που αφορούν στις διεθνείς εξελίξεις οικονομικού ενδιαφέροντος.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι στις απογευματινές συνεδρίες των Ε.Γ.Σ. παραδοσιακά ακούγονται οι ομιλίες των πρωθυπουργών και υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, αλλά και διαφόρων αξιωματούχων από την Ελλάδα και το εξωτερικό, που περιέχονται στα *Δελτία*. Οι ομιλίες αυτές, παρά τον τυπικό τους χαρακτήρα, περιέχουν επίσης ενδιαφέροντα στοιχεία που αντανάκλουν κυβερνητικές επιλογές αλλά και θεσμικές εξελίξεις στο ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Φυσικά, η μελέτη της σύγχρονης ελληνικής πολιτικής και οικονομικής ιστορίας, μέσα από τα *Δελτία* του ΣΕΒ που αναφέρονται στις Ε.Γ.Σ., αποκτάει μεγαλύτερο νόημα εάν ενταχθεί σε μια ευρύτερη έρευνα της φυσιογνωμίας του ΣΕΒ και του ρόλου των οργανωμένων συμφερόντων στο ελληνικό πολιτικό και οικονομικό σύστημα. Σε μια τέτοια έρευνα, απαραίτητη είναι η διεύρυνση της μελέτης ώστε να περιλαμβάνονται και τα υπόλοιπα *Δελτία* του ΣΕΒ και όποιες άλλες εκδόσεις του αλλά και δημόσιες τοποθετήσεις του. Στα όποια ευρήματα είναι απαραίτητη η αντιπαραβολή με εκδόσεις και ανακοινώσεις της κυβέρνησης και της ΓΣΕΕ.

Συμπεράσματα

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι ο κ. Ν. Αναλυτής τα τελευταία 25 χρόνια είναι η «φωνή» του ΣΕΒ για εργασιακά και συναφή ζητήματα. Για τη συνολική του προσφορά σε αυτόν το χώρο ευθύνης και με αφορμή την ανάληψη των καθηκόντων του ως προέδρου της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ο.Κ.Ε.) τιμήθηκε στην Ε.Γ.Σ. του 2004⁴¹. Βασική πεποίθηση του κ. Αναλυτή όλα αυτά τα χρόνια ήταν η ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου ως μέσου διατήρησης της κοινωνικής συνοχής και η προώθηση εκούσιων διαδικασιών επίλυσης των εργασιακών διαφορών. Από τη νέα του θέση καλείται πλέον να συμβάλει αρμόδια στο στόχο αυτό.

Η επιδίωξη του ΣΕΒ για θεσμοποίηση και ενίσχυση του διαλόγου των κοινωνικών εταίρων υπήρξε βασικό στοιχείο της στρατηγικής του για τις εργασιακές σχέσεις. Η επιτυχημένη υπογραφή και τήρηση των Ε.Γ.Σ.Σ.Ε. τα τελευταία χρόνια είναι απόρροια της συστηματικής αυτής δέσμευσης για προσπάθεια συναίνεσης. Μέσα από τον κοινωνικό διάλογο η ουσιαστική του επιδίωξη ήταν η θεσμική του συμμετοχή σε κέντρα παραγωγής πολιτικής στα θέματα που τον αφορούν, με παράλληλη παρακολούθηση των ευρωπαϊκών εξελίξεων.

Η σταδιακή αναδιτύπωση της ορολογίας αναφοράς στα εργασιακά από «εργατικά θέματα» σε «θέματα απασχόλησης και κοινωνικής συνοχής» αποτελεί ένδειξη μιας αρκετά συγκροτημένης αντίληψης για τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις και μέρος των συστηματικά επεξεργασμένων θέσεών του και της προβολής τους στην κοινωνία.

« (...)

δεν βοηθάτε το μισθωτό εξοντώνοντας τον εργοδότη,
δεν ενισχύετε την ανθρώπινη αδελφοσύνη ενθαρρύνοντας
την πάλη των τάξεων,
δεν βοηθάτε τον φτωχό καταστρέφοντας τον πλούσιο (...)⁴²»

Έχουν αλλάξει πολλά από την εποχή που ο Πρόεδρος του ΣΕΒ Δ. Μαρινόπουλος προκειμένου να διεκδικήσει την αναγνώριση του θετικού ρόλου του ΣΕΒ από τους κοινωνικούς εταίρους είχε προσφύγει στα παραπάνω αξιώματα του αμερικανού προέδρου Α. Λίνκολν. Με τους θεσμούς του κοινωνικού διαλόγου, τους οποίους επιδίωξε και υποστήριξε συστηματικά ο ΣΕΒ και τη συγκροτημένη και εποικοδομητική στάση προς τους κοινωνικούς εταίρους, ο νυν Πρόεδρος του Συνδέσμου κ. Ο. Κυριακόπουλος έφτασε να υποστηρίζει ότι μέρος του νέου ρόλου του ΣΕΒ είναι να συμβάλει με όλες του τις δυνάμεις σε μια κοινωνία συνυπεύθυνων πολιτών, σε μια κοινωνία συνοχής που ευημερεί⁴³.

41. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 614, Μάιος 2004, σελ. 9.

42. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 357-358, 31 Μαΐου 1977, σελ. 8.

43. Δελτίο ΣΕΒ, τ. 602, Μάιος 2002, σ. 1.

Παράρτημα 1 - Δελτία ΣΕΒ που περιέχουν αφιέρωμα στις Ετήσιες Γενικές Συνελεύσεις των μελών του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών, 1971-2004

Αριθμός και ημ/νία τεύχους	Ημ/νία Ε.Γ.Σ. (* εκλογές)
614, Μάιος 2004	26/5/04*
608, Μάιος 2003	14/5/03
602, Μάιος 2002	28/5/02*
596, Μάιος 2001	30/5/01
590, Μάιος 2000	24/5/00*
584, Ιούνιος - Ιούλιος 1999	21/6/99
577, Μάιος 1998	20/5/98*
571, Μάιος 1997	28/5/97
565, Μάιος 1996	23/5/96*
560, Μάιος 1995	18/5/95
555, Μάιος 1994	25/5/94*
548, Μάιος 1993	20/5/93
539, Μάιος 1992	25/5/92*
527, Μάιος 1991	30/5/91
519, Μάιος 1990	27/5/90*
508-509, Απρίλιος - Μάιος 1989	11/5/89
500-501, Απρίλιος - Μάιος 1988	12/5/88*
490-491, Απρίλιος - Μάιος 1987	27/5/87
481, Μάιος 1986	15/5/86*
469, Μάιος 1985	16/5/85
460, Μάιος 1984	15/5/84*
450, Μάιος 1983	25/5/83
439, Απρίλιος - Μάιος 1982	18/5/82*
431, Ιούνιος 1981	27/5/81
419, Μάιος 1980	28/5/80*
406-407, 15 Ιουνίου 1979	5/6/79
380-381, 15 Μαΐου 1978	10/5/78*
357-358, 31 Μαΐου 1977	31/5/77
334, 31 Μαΐου 1976	31/5/76*
311, 15 Ιουνίου 1975	12/6/75
285, Μάιος 1974	16/5/74*
262, 31 Μαΐου 1973	31/5/73
239, 15 Ιουνίου 1972	15/6/72*
214, 31 Μαΐου 1971	28/5/71

**Παράρτημα 2 - Τίτλοι κύριων αναφορών σε εργασιακά θέματα στις Ετήσιες
Γενικές Συνελεύσεις των μελών του Συνδέσμου
Ελληνικών Βιομηχανιών (1971-2004)**

Γ.Σ. / Δελτίο	Τίτλοι κύριων αναφορών σε εργασιακά θέματα
2004 / 614	«Απασχόληση και Κοινωνική Συνοχή»- Γεν. Διευθυντής Γ. Δραπανιώτης <6>, «Ειδική Αναφορά στο έργο του Ν. Αναλυτή» <9>
2003 / 608	«Εργασιακά και Κοινωνικά Θέματα»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <3-7>
2002 / 602	«Εργασιακά και Κοινωνικά Θέματα»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <8-10>
1998 / 577	«Εξελίξεις και προοπτικές στις εργασιακές σχέσεις»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <17-20>
1996 / 565	«Εργασιακά και κοινωνικά θέματα»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <9-11>
1995 / 560	«Εργασιακά και κοινωνικά θέματα»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <9-11>
1994 / 555	«Εργασιακά και κοινωνικά θέματα»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <6-9>
1993 / 548	«Εργασιακά και κοινωνικά θέματα»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής <12-15>
1992 / 539	«Εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής {8}
1991 / 527	«Εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής {7-9}
1990 / 519	«Εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής {5-7}
1989 / 508-509	«Εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής {7-9}
1988 / 500-501	«Εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις»- Αντιπρόεδρος Νίκος Αναλυτής {10-11}
1987 / 490-491	«Εργασιακές και κοινωνικές εξελίξεις»- Έφορος Ν. Αναλυτής <7-10>
1986 / 481	«Εργασιακά θέματα και κοινωνικές εξελίξεις»- Ταμίας Ν. Αναλυτής {8-9}
1985 / 469	«Εργασιακές σχέσεις-Απασχόληση»- Έφορος Ν. Αναλυτής {9}
1984 / 460	«Εργασιακές σχέσεις»- Έφορος Ν. Αναλυτής {11-13}, «Η καλλιέργεια κλίματος αντιπαραθέσεως εργαζομένων-επιχειρηματικού κόσμου δεν ωφελεί την οικονομία» <4>
1983 / 450	«Εισοδηματική πολιτική και εξελίξεις στις εργασιακές σχέσεις»- Σύμβουλος Ν. Αναλυτής {23-24}
1982 / 439	«Η εισοδηματική πολιτική της κυβερνήσεως»- Σύμβουλος Ν. Αναλυτής {11}
1981 / 431	«Εργασιακά»- Σύμβουλος Ν. Αναλυτής {9}
1980 / 419	«Εργασιακά»- Αντιπρόεδρος Θ. Παπαλεξόπουλος <21>
1979 / 406-407	«Διαπραγμάτευση της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας»- Αντιπρόεδρος Θ. Παπαλεξόπουλος <21>
1978 / 380-381	«Η ρύθμιση εργατικών θεμάτων»- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος <14-15>
1976 / 334	«Η ρύθμιση του θέματος των αμοιβών»- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος <8>
1975 / 311	«Η υπογραφή των συλλογικών συμβάσεων»- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος <8>
1974 / 285	«Αντιμετώπιση των εργατικών θεμάτων»- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος <13>
1973 / 262	«Τα προβλήματα της απασχολήσεως»- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος <12>
1972 / 239	«Πρότυποι Εργατικοί Οικισμοί» <15-16>, «Ρύθμιση εργατικών ζητημάτων» <17-18>- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος
1971 / 214	«Δημιουργία βιομηχανικών Οικισμών» <13>, «Η ανάπτυξη της τεχνικής παιδείας» <14-15>, «Η επαγγελματική υγιεινή» <16>, «Η Ρύθμιση των εργατικών διαφορών» <17>- Αντιπρόεδρος Ν. Σβορώνος

Σύμβολα:

< ... > σελίδες αυτούσιου λόγου

{ ... } σελίδες συνοπτικής παρουσίασης λόγου

«...» τίτλος ομιλίας

«...» τίτλος παραγράφου ευρύτερου κειμένου